

A. 67

La masa galbină denna

La masa galbină denna
 La masa galbină, domn'e
 Hai colinde, la masa galbină
 Şezu tri dom'i mari, domn'ie
 Îi să lejuiescu, domn'ie
 Îi, să sfătuiesc
 Care-s mai mare, domni
 Sfântu Grâu zâce
 Io-s mai mare domn'e,
 domn'e
 Că d'in min'e-ş fac, domn'e
 Colaci şi prinoasă, domn'e
 La zâle frumoasă, domn'e
 Sfântul Mir zâce, domn'e
 Io-s mai mare domn'e,
 domn'e
 Că d'in mine-ş face, domn'e
 D'in păgâni creştini, domn'e.

*De la Ana Bodea, Preluca
 Veche, 1974*

Correspondența Elena Secoșan - Natalia Doltea

Publicarea corespondenței purtată între Elena Secoșan cu Natalia Doltea, din Toplița, capătă o importanță aparte pe linia mai buneii cunoașteri a vieții și activității acestei personalități strâns legată de zestrea etnografică a Transilvaniei. Elena Secoșan

s-a născut în 1900, la Năsăud. A urmat Liceul german în această localitate și studiile universitare la Viena. A urmat și Facultatea de istorie a Universității din Cluj, unde l-a avut ca profesor pe Vasile Pârvan. A funcționat multă vreme la Timișoara, ca cercetător al artei populare, în cadrul Institutului Banat-Crișana înființat de Dimitrie Gusti, apoi ca muzeograf la Muzeul de Artă Populară din București. În 1957 înființează, la Institutul român de relații culturale cu străinătatea, o secție de etnografie, în cadrul căruia a organizat peste 200 de expoziții de artă populară. În afara studiilor și articolelor de specialitate, Elena Secoșan și-a fixat un loc aparte în etnografia românească prin lucrarea ”Portul de sărbătoare din România“, elaborată în colaborare cu Paul Petrescu, apărută în 1984, un valoros studiu dublat de un album. A mai publicat ”Arta populară – îndreptar metodic“, București, 1966, tot în colaborare cu Paul Petrescu, ”Arta populară din Vâlcea“, Râmnicu Vâlcea, 1972, în colaborare cu Paul Petrescu, Georgeta Stoica și Ion Vlăduțiu. S-a stins din viață în 1996, la venerabila vârstă de 96 de ani. Natalia Doltea este bibliotecară la Biblioteca municipală Toplița și a desfășurat o susținută activitate pe linie culturală pe care uneori, la îndemnul unor specialiști, a îmbinat-o cu cercetările de teren pentru a aduna date legate de realitățile etnografice locale. Correspondența dintre cele două datează din prima jumătate a anului 1988 și se leagă de atașamentul ei față de realitatea etnografică a satelor din jurul Topliței și de manifestările menite a o valorifica, între care Simpozionul ”Miorița“, rezervat unei ocupații milenare - păstoritul, care în acele locuri îmbracă aspecte interesante și de mare vechime.

Correspondența ne dezvăluie o cercetătoare, nu numai avertizată, ci și de

o meticulozitate aparte. Reiese din scrisori că s-a interesat nu numai de toate piesele portului ciobanilor din acele locuri: cămașa, izmenele, chimirul, pălăria, traista, opincile, sumanul, cojocul, ci și de ustensilele pe care le denumește ”accesorii“ portului: fluierul, bota, toporașul, cuțitul haiducesc, trișca. Se interesează îndeaproape de tehnica de impregnare specială a hainelor ciobănești, de rețetele folosite, dar și de rosturile acestui proces de preparare.

Elena Secoșan era adepta cercetărilor extinse, chiar și efectuate la nivelul unor microzone, care să cuprindă un grup reprezentativ de sate, cele de care amintește fiind Sărmaș, Tulgheș, Corbu, Bilbor, Voșlobeni. Căutând să fie cât mai utilă localnicilor cu care colabora, s-a implicat și în înființarea Muzeului etnografic din Toplița. Așa cum reiese din scrisori, se gândea la posibilitatea îmbinării cercetărilor de teren cu achizițiile de obiecte, care să constituie inventarul viitorului muzeu, ce avea să se deschidă cu ocazia zilelor Miron Cristea (17-20 Iulie, 1998). În opinia ei, muzeul trebuie să răspundă diverselor imperative care se ridică privind viața oamenilor dintr-o anumită zonă. Astfel, referitor la modul cum trebuie conceput un muzeu etnografic, face o serie de recomandări, pornind de la dificultatea acestei inițiative. În strângerea patrimoniului etnografic de pe teren era esențială pentru ea graba ”până se mai găsește acest material, prețios prin autenticitatea sa“. În activitatea de cercetare pe teren atenționa colaboratorii asupra nevoii de tact și pricepere. ”Această investigație trebuie făcută însă cu o anumită discreție, ca să nu fie interpretat de localnici greșit. Nu trebuie să se afle în comună că noi umblăm flămânzi după aceste obiecte“. Preconiza în privința muzeului pregătiri prealabile, legate de tematica muzeului și planul de expunere, repartizând cu precizie ”fiecare obiect la locul cuvenit“. În prezentarea unor comunicări pe teme etnografice, era adepta nedezmintită a ilustrării lor cu materiale autentice de teren, care să completeze conținutul. De aici insistențele pe lângă colaboratori de a fi ajutată cu aducerea la sesiune a unui cioban îmbrăcat cu un costum complet și autentic ciobănesc dintr-un sat al zonei cercetate. Nu concepea cercetarea etnografică fără fotografierea diverselor ei aspecte. Cele două chestionare trimise corepondentei Natalia Doltea se remarcă prin complexitatea lor. Ele ne edifică asupra intențiilor cercetătoarei de a cuprinde toate aspectele legate de tema cuprinsă în ele: portul ciobanilor, ”accesoriile“

A. 68

La sfârșitul lumii

La sfârșitul lumii
Trâmbd'îța-or înjerii
Trâmbd'îța-or, trâmbd'îța
D'e tăți morții or învia
Ș-or mere la jud'ecată
Morți cu cei vii d'eodată
Jud'ecată când va fi
Oamin'ii s-or d'espărți
Altu-n stânga, altu-n dreapta
C-așe vor lua răsplata
Pă cei drept nime i-or pun'e
Tăt i-or pun'e ca-nt-on nor
La binele tuturor
La bin'ele d'e-nceput
Und'e-o fost Adam demult.

*De la Ana Bodea, Preluca
Veche, 1974*

A. 69

Într-o zi domnul Isus

Într-o zi domnul Isus
La Ierusalim s-a dus
Vede-acolo întâmplător
Scăldătoarea oilor.
În aceia scăldătoare
Se găsea cinci foșoare
Stau și zi și nopt'e-n iele
Oameni chinuți de rele.

Că un înger când și când
 Din-nălțime coborând
 Jos în apă el intra
 Până-n fund o tulbura
 Izbutind să te arunci
 Cel dintâi în apă-atunci
 Vindecat pe loc era
 De orice boală pătimea
 Un bolnav aici era
 Vai de mult iel suferea
 Ani treizeci și opt săracu'
 Căuta să-și afle leacul.
 Pe acest nenorocit
 Într-un colț când l-a zărit
 Întrebatu-l-a Cristos
 -Vrei să fii, tu, sănătos?
 -Cum n-aș vrea, sărac de mine
 A zis el, dar nu am cine
 Să mă bage-n scăldătoare
 Dup-a apei tulburare
 Pân' să-mi vie mie aminte

păstorilor. Întrebările ne argumentează modul cum urmărește funcțiile portului ciobănesc, ornamentica, categoriile portului ciobanilor, croiala, denumirile locale, meșterii care le confecționează, vechimea lor, prepararea lor specială etc. Sunt chestionare complete, veritabile instrumente de lucru pentru cel interesat de cunoașterea acestei îndeletniciri atât de vechi cum este păstoritul.

Pamfil Bilțiu

Scrisori ale Elenei Secoșan către Natalia Doltea

28.III.1988

Stimați Doamnă și Domnule Doltea,

Înainte de toate, vă rog să scuzați această hârtie de caiet, dar este singura pe care o găsim în librării. Aceleași scuze le îndrept și pentru întârzierea acestei scrisori, determinată de o cauză minoră: nu am găsit adresa d-voastră, scrisă de domnul Doltea și pusă de mine într-o carte, din poșetă, carte pe care abia astăzi am răsfoit-o. Eram gata să vă trimit scrisoarea pe adresa doamnei Dragoș, cu rugămintea să v-o predea. Deplasarea mea la Toplița – Subcetate a rămas legată de amabilitatea și prietenia d-voastră, care m-a însoțit până la plecarea mea spre București. Este o formulă obișnuită ”nu găsesc cuvinte să vă mulțumesc“, însă în cazul meu, de fapt, îmi este greu să găsesc cuvintele potrivite, care să exprime gratitudinea mea pentru tot ce ați făcut pentru mine. Plăcerea de a vă fi cunoscut și bucuria de a lucra împreună pentru organizarea muzeului din Toplița îmi asigură o colaborare care – sunt convinsă – va da bune rezultate atât în munca de teren pentru achiziții, cât și în montarea muzeului. Până vom ajunge însă la realizarea acestor lucrări, sunt necesare unele pregătiri în prealabil, legate de tematica muzeului și planul de expunere, repartizând cu precizie fiecare exponat la locul cuvenit. Trebuie hotărât și știut, înainte de toate, conținutul muzeului: ce teme

Ajută-i pă părinți că și ei te ajută.

va cuprinde și cum vor fi repartizate în spațiu exponatele acestor teme? Care va fi sistemul de expunere, stabilind locul fiecărui obiect (care trebuie să fie reprezentativ temei respective) și de asemenea și locul materialului auxiliar, documentar, cum sunt fotografiile și graficele diverselor aspecte etnografice. Nu este ușor de a organiza un muzeu etnografic, care trebuie să răspundă diverselor imperative care se ridică privind viața oamenilor dintr-o anumită zonă, cu toate aspectele sale, inclusiv arta populară. Trebuie bine gândită o justă evaluare a valorilor, un echilibru care să reflecte fidel realitatea, cu ponderea pusă pe elementele importante, elementele ”cheie“.

Din fericire, zona d-voastră este foarte bogată în artă populară, care se include în aspectele etnografice. Spre norocul d-voastră, această zonă nu a fost ”călcată“ – decât sporadic – de cercetători care caută scormonind pământul material documentar din domeniul etnografiei, de asemenea nici de muzeografi muzeelor etnografice din țară, care stărpesc satele prin achizițiile de artă populară.

Ca exemplu, în Maramureș sau Munții Apuseni nu mai găsești aproape nimic din vechile vestigii etnografice. De aceea este oportun să se facă achiziții din partea oficiilor de cultură ale județului Harghita, cât mai repede și cât mai multe, până se mai găsește acest material prețios prin autenticitatea sa. Aș avea o propunere și rugămintă: să vă interesați în Corbu și în Sărmaș de casele unde se găsesc lucruri originare ca costume, țesături de casă, obiecte din lemn (mobilier, unelte din industria casnică textilă, unelte gospodărești), apoi icoane pe sticlă sau lemn și orice alt document de viață din aceste locuri. După cât știu eu, în Corbu se găsesc mai multe lucruri autentice decât în Tulgheș, iar Sărmașul, care are și un muzeu, deține de asemenea un material prețios. Această investigație trebuie făcută însă cu o anumită discreție (ca să nu fie greșit interpretată de localnici), căci poate provoca ascunderea și negarea obiectelor de frică să nu le fie ”luate de stat“, sau poate determina o urcare a prețurilor la cumpărare. Nu trebuie să se afle în comună că noi ”umblăm flămânzi“ după aceste obiecte. Mai am o rugămintă, dacă se poate să primesc un plan sumar a celor 2 nivele (parter și etaj) al clădirii afectate pentru muzeu. Nu am nevoie de un ”relevu“ de arhitectură, ci un plan informativ ca să știu aproximativ dimensiunea încăperilor și cum sunt asamblate, adică un simplu plan a fiecărui nivel. V-aș fi foarte recunoscătoare. Poate îl va

Alții sar mai înainte
Haide, scoală, patu-ți ia
Umblă, domnu' zisu-i-a
Când i-a zis așa Isus
A sărit bolnavul sus
Și luându-și patu-n spate
Prinse-a umbla prin cetate.

Culeg.: Ce este asta ce-ați cântat, cum se numește?

Inf.: Aceasta este o priceaznă care se cântă la biserică și făcută în versuri de scriitorul ardelean Petre Dulfu, care a făcut-o în versuri după Evanghelia aceea de la vindecarea miraculoasă a bolnavului de 38 de ani.

*De la Nechita Dumitru,
Preluca Veche, 1974*

A. 70

Ce stai, bădiță în cărare

Ce stai, bădeță în cărare
Hai, nai, nai, na...
Frigu-i frig și jeru-i mare
Hai, aicea, lângă mine,
Că doară ța hi mai bine.
El la dânsa să dusără
Lângă dânsa să pusără
Când șide dânșii mai bine

Iată, la dumnealui vine
 Ce m-oi face-amar de mine
 Uite, icea-o ladă goală
 Doară s-a mai duce-n boală
 El la dânsa să dusără
 Lângă dânsa să pusără
 Când șide dâșșii, mai bine,
 Iată la dumnealui vine
 Ce m-oi face amar de mine,
 Uite, ici, o ladă goală
 Doară s-a mai duce-n boală.

*De la Nechita Dumitru,
 Preluca Veche, 1974*

A. 71

Săracu' bărbatu' mneu

Săracu' bărbatu' mneu
 Iară-m-o, dară m-o...
 Tăț oamini zâc că-i rău
 Numa io l-aud că-i bun
 Că cosăște la Crăciun
 Lângă brazdă face foc,
 Să nu-ndeță cutea-n toc.

*De la Nechita Dumitru,
 Preluca Veche, 1974*

A. 72

Închinatu' miresii

Frunză verde de paltin,
 Vreau mnireasă, să-ț închin,
 Cu acest pahar de vin
 E adevărat că-i plin

face un tehnician care conduce lucrările de restaurare.

Și acum închei exprimându-mi din nou mulțumirile mele, pentru amabilitatea cu care m-ați primit, așteptând din partea d-voastră orice apel pentru ce aș putea și eu să vă servesc de aici, din București

Cu distinse salutări și sentimente de prietenie,

Elena Secoșan

7.IV.1988

Stimați și iubiți doamnă și domnule Doltea,

Scriu pe aceeași hârtie în lipsă de foi albe în librării. Am deranjat-o pe doamna Natalia cu un telefon într-o seară cu o rugăminte, pe care acum o lămuresc în detaliu. Am primit o invitație de la Comitetul de Cultură a jud. Harghita pentru a participa la festivalul "Miorița", la data de 2-5 iunie a.c., prezentând și o comunicare legată de tema păstoritului, care este subiectul întregului festival menționat. Cum specialitatea mea în etnografie este "portul popular", eu mi-am axat comunicarea pe acest domeniu cu titlul "**Elemente tradiționale în vestimentația pastorală**", contând și pe notele mele, culese în județ cu ocazia unor cercetări făcute în anii 1977-78 în zona Topliței (Bilbor, Corbu, Tulgheș, Voșlobeni, Frumoasa, Făgețel, Livezi și Lunca de Sus și de Jos). Spre marea mea mâhnire, însă, aceste note (adică caiete de teren) mi s-au pierdut cu ocazia unei mutări de domiciliu, când mi s-au furat și alte valori în transportul lucrurilor de la o casă la alta, așa cum se întâmplă aici, în București, spre marea noastră nenorocire, care suntem obligați să trăim în acest oraș. Cum comunicarea enunțată deja va trebui să o redactez, sunt obligată să-mi refac aceste note de teren, revenind asupra cercetărilor, pe care însă le voi reduce la o singură localitate, fie Corbu, fie Tulgheș sau chiar Toplița, dacă voi găsi aici buni informatori. Mă interesează foști ciobani – "păcurari" – și baci care au mai purtat **cămașă înnegrită** cu funingine și seu, **curea lată** de piele cu ținte de aramă prinse de jur împrejur și **pălărie** - "clop" – întărită (cu un procedeu special), ca să devină impermeabilă, iar pe calotă avea prinse mai multe rânduri de lanțuri din aramă. În vremuri de demult, purtau și **glugă**, prinsă peste umeri, care servea și ca traistă. Toate acestea le-am

Cine spune multe, spune mai puțin ca ăla care tace.

avut notate în caietele pierdute. Apelez acum la bunăvoința d-voastră, poate că găsiți în Toplița sau în Sărmaș persoane bătrâne care să știe ceva despre îmbrăcămintea veche în păstorit, care păstrează elemente tradiționale cum este cureaua cu ținte - niște discuri rotunde de cca. 5 cm. diametru (ornamentate cu incizii de motive de cerculețe și unghiuri) și prevăzute la mijloc cu niște găuri prin care trecea cureaua îngustă (cca. 1 cm) pe care erau înșirate câte 10-12 ținte, prinsă pe mijlocul curelei – chimirului lat – în jurul mijlocului.

Eu alătur un sumar chestionar, poate să aveți ocazia să descoperiți un informator, care trebuie să fie în vârstă, căci astăzi ciobanii se îmbracă în haine de nailon și nu mai știu nimic din ceea ce a fost odată.

Drept să spun, îmi este foarte greu să plec acum până la Corbu sau Tulgheș pentru o informare care, dacă găsesc un bun informator, o rezolv într-o zi. În același sens am scris și d-nei președinte Chitirigă. Rugămintea mea este de a găsi informatori valabili, fie foști ciobani sau baci, fie orice informator care cunoaște aceste elemente de îmbrăcămintă pastorală. În orice caz, eu voi veni la sesiunea din 2-5 iunie, dar dacă va trebui să revin asupra acestei cercetări, voi fi nevoită să vin și în luna aprilie. Atunci vom lucra și pentru tematica și organizarea muzeului. Închei mulțumindu-vă anticipat pentru tot ce aveți bunăvoința să mă ajutați și primiți, vă rog, distinse salutări și cele mai bune sentimente de prietenie.

Elena Secoșan

P.S. Dacă sunteți de acord, putem prezenta comunicarea împreună, ca și coautori și în cazul acesta vă rog să-mi telefonați de la bibliotecă (nr. 165242) la ora 8,15 dimineața, ca să transmit Comitetului de Cultură autorii comunicării. Eu aș veni cu prezentarea principală, cu viziunea și interpretarea generală și concluzii, iar d-voastră cu informarea asupra realităților, conform chestionarului.

București, 1988, IV. 9

Cine vorbește seamănă, cine ascultă culege.

Din vârv de paltin
Din paltin în paltin,
Din mlădiță-n mlădiță
Di la o rece fântâniță
De unde mnireasa noastră
sudiță
Trandafir de lângă masă,
Să-ț închin și io, mnireasă
Trandafir cu foaia lată
Să-ț închin și io o dată
Să-ț închin până ești fată.
Că dacă te-ai măritat
Ai ieșit di la-nchinat
Mnireasă, cu balțu creț,
Ie pe seamă ce lucrezi
C-aista nu-i târg de țară
Să cumperi și să vinzi iară.
C-aista nu-i târg de boi

Să iei și să dai-napoi.
C-aista-i târguț așa
Ce-ai făcut, nu poți strica.
Nici nu-i măr putrăgâios
Să-l muști și să-l țâpi jos
Nici nu-i pară mălăiață
Că-i târguț p-a ta viață.
Cinstiți oaspeți și-adunare!
M-aș ruga de-un cuvânt
de-ascultare
De-un cuvânt, două sau trei
De le-oi ști, cinste mi-a fi
De nu dumneavoastră iertat
veți fi,
Tânăra noastră mnireasă
Dimineață s-o sculat
Și pă față s-o spălat
Haină albă a-mbrăcat
Și-n grădin-a alergat

Mândră ruje și-a aflat.
 Și-a aflat o ruje plină
 I s-a pus dor la inimă
 Ruja-a fost plină de rouă
 I s-a rupt inima-n două
 Vine-o suflare de vânt
 S-o adoarmă la pământ
 Vine-un mire de peste dâmb
 Și-o rupse de lângă pământ.
 C-așa fuseră și-a ei gând
 Și-o făcură struț de vară
 Să umble cu ea prin țară.
 Mnireasă, nu-ți pare rău
 După drag păruțul tău?
 L-a pus popa sub balțeu
 Sub zadie mohorâtă
 Să-ți fie lumea urâtă.
 De te-ai fi lăsat ca mine
 Purtați păru sub peptine
 Și cu mult ț-ar fi mai bine
 Și zadie de mătase
 Și ț-ar fi lumea aleasă.

Mult stimată doamnă președinte,

Mă adresez Dvoastră cu o rugămintă în virtutea vechii noastre colaborări, cu ajutorul și sprijinul ce mi l-ați dat cu ocazia cercetării etnografice făcute în Tulgheș. Primesc o invitație de la Comitetul Județean de Cultură și Educație Socialistă pentru ediția a VII-a "Miorița", menită să valorifice tezaurul folcloric și etnografic pastoral, manifestare fixată pentru data de 2-5 iunie a.c. la Toplița, fiecare invitație având obligația să țină o comunicare axată pe tematica păstoritului.

Din partea mea, care m-am specializat de îndelungată vreme în portul popular, m-am hotărât să vorbesc despre vestimentația din lumea pastorală cu elementele tradiționale – foarte interesante – păstrate în mod special, de îmbrăcămintea ciobanilor și a bacilor. Când am lucrat în Tulgheș și Corbu și Bilbor eu mi-am făcut note asupra acestui domeniu, dar între timp, din cauza unor mutări de domiciliu al meu și a altor calamități locative – s-a pierdut o mare parte din materialul meu documentar, între care și aceste note. Acum trebuie să încep din nou investigațiile în vederea comunicării, la care m-am angajat pentru Sesiunea "Miorița", acțiune ce trebuie s-o rezolv în câteva zile, dat fiind termenul fixat pentru comunicare. Deci trebuie să mă deplasez în zona de nord a județului Harghita și eu aș dori să mă limitez numai la comuna Tulgheș și în această privință mă adresez cu rugămintea mea d-voastră doamnă Președinte, și anume: vă rog să aveți bunăvoința de a-mi comunica dacă în Tulgheș pot să găsesc astăzi informatori buni (foști ciobani sau baci), care ar putea să ne răspundă **valabil** la un chestionar în temă asupra vieții pastorale din zonă.

Vă rog să aveți bunăvoința de a-mi da aceste indicații dat fiind faptul că eu nu voi putea rămâne mai mult în Tulgheș decât 1-2 zile, în care va trebui să culeg întreaga informație necesară.

Mă adresez D-voastră cu considerația față de autoritatea ce o aveți în zonă și cu încrederea în valabilitatea celor indicate de d-voastră.

Imediat după primirea indicațiilor d-voastră, voi pleca, având mare grabă cu pregătirea conferinței.

Dacă aș găsi în Toplița informatorii doriți, aș lucra în Toplița fără să mai fac drumul obositor la Tulgheș.

Poate m-ar ajuta local doamna Doltea Natalia, de la bibliotecă, cu care am lucrat foarte bine cu ocazia întrunirii noastre din Subcetate în 18.III.a.c., sau cu Elisabeta Bogoș, de la Casa de Cultură.

S-ar putea să găsească informatori în Toplița, fără să fiu nevoită să merg până la Tulgheș.

Vă rog să mă scuzați dacă vă inoportunez cu rugămintea mea, dar încrederea ce o păstrez în cuvântul d-voastră trece peste orice formalitate.

Și acum vă mulțumesc anticipat și vă rog din nou pentru scuze.

Cu cele mai distinse complimente și respectuoase mulțumiri

Elena Secoșan

București, 70761 Bd. Schitul Măgureanu 25, sector I

București, 19.IV.1988

Scumpă Doamnă Doltea

Am primit scrisoarea d-voastră și vă mulțumesc mult, mai ales pentru colaborarea d-voastră la comunicarea de la sesiunea din 2-5 iunie. Deci rămâne că vom colabora la lucrarea **”Elemente tradiționale în vestimentația pastorală”**, autorii fiind noi două. Eu fiind obligată să respect termenul de răspuns la invitația Comitetului jud. de Cultură – de 15.IV. a.c. – de a ține o comunicare și de a le răspunde asupra titlului, am trimis o scrisoare în care am anunțat titlul, însă neavând avizul d-voastră, nu v-am putut include între autori. Acum, însă – chiar astăzi – trimit o scrisoare comitetului, în care anunț că la comunicarea menționată vom fi doi autori: Natalia Doltea și cu mine. Sunt sigură că încă nu au dat la tipar programul festivalului, astfel că anunțul meu va sosi la timp. Și acum, cu referire la conferință, am formulat titlul **”Elemente tradiționale în vestimentația pastorală”**, dat fiind că acestea prezintă interes și pot prezenta un subiect inedit. În general, îmbrăcămintea ciobanilor și a baciului este obișnuită costumului bărbătesc țărănesc, dar în lumea pastorală se păstrează, mai mult ca oriunde, unele elemente de veche tradiție în îmbrăcăminte, ca: șirele de lanțuri, purtate pe calota pălăriei, țințele sau prâsnelele (niște discuri de cca. 5 cm. diametru) pe care le poartă ciobanii înșirate pe o curelușă, prinse de-a lungul chimirului, a ”curelei” cu care își încing

Foaie verde ș-o alună
Ia-ți mireasă ziua bună
De la struțu din cunună
De la maică-ta cea bună
Care-n brață te-a purtat
Și de rele te-a apărat
Și în apă să nu cazi
Și de foc să nu te arzi
Și în apă să nu pici
Și de foc să nu te friji
De la fir de iarbă lată
De la dulcele tău tată
Și el grija ți-a purtat
Numai bine te-a-nvățat.

Te-a ferit de tot vântu
Și te-a învățat cuvântu.
De la struț creangă de flori,
De la fete și feciori
De la struți de viorele
De la veri și de la vere
De la struți de tămâiță
De la fete fecioriță
Care-s de-a ta măsurită
De-a fost bune,
De-a fost rele
Tu ai feciorit cu ele.

*De la Nechita Dumitru,
Preluca Veche, 1974*

Cum mă scol mi-i foame, mănânc și mi-i somn.

A. 73

Strigături la nuntă

De ne-ați așteptat cu dor
 Nu ne țâneț în odor
 De ne-ați așteptat cu drag
 Nu ne țâneț mult în prag
 Slobozâți-ne-n căsuță
 Că ni-i dor de pălincuță
 Și la mnire de drăguță
 Și ni-i dor de pită-aleasă
 Și la mnire de mnireasă.

Ieși afară, soacră mare,
 Că-ț aducem noră tare!
 Nu ieși cu leșiere
 Că nu-i fată de jelere.
 Nu ieși cu față de masă
 Că-i fată de om aleasă.

*De la Nechita Dumitru,
 Preluca Veche, 1974*

A. 74

Închinatu la nănașa cea mare

Nănașă mare
 Închinate-i dumnitale
 Dumnezeu te țâie
 Între cei de omenie
 Dumnezeu te aivă
 Între cei de treabă
 Să-ț taie multe cornuri

mijlocul. Ciobanii mai poartă ”gluga“, care-i apără de ploaie și servește și de traistă la drum. Tot un element de tradiție este și înnegrirea cămășii (și a izmenelor?), cu o vopsea preparată din funingine, seu de oaie (și probabil încă ceva?) în care își înmoaie cămașa ca să devină impermeabilă la ploaie (și să fie apărat corpul și de păduchi?). De asemenea, se unge și pălăria cu un preparat, ca să se întărească și să devină impermeabilă, ca o strașină contra ploii. Dacă sunt și alte elemente tradiționale descoperite de d-voastră, le includeți în chestionare. Toate aceste date le-am adunat în zona aceasta, dar mi-au dispărut la mutare. Bineînțeles că le-am memorat, odată ce am făcut cercetări personale, dar aceasta a fost în 1977 și de atunci am lucrat în zeci de alte zone ale țării, astfel că s-au suprapus informările, fără ca azi să mai am completa siguranță de a susține unele fenomene, în lipsa notelor mele scrise. Dar acum, după ce m-ați asigurat de colaborarea d-voastră, am certitudinea autenticității informărilor pe care le culegeți și comunicarea noastră va avea valoarea de document etnografic. Scumpă Doamnă Doltea, aș vrea să insist asupra acestor elemente tradiționale, care vor reprezenta esența comunicării, de aceea mai alătur patru pagini de chestionar privind în special aceste aspecte.

Întrebarea ce mi-o pun este dacă este sau nu necesar să mă deplasez personal la Toplița, Corbu, Tulgheș pentru informări? Dacă dvs. ați putea rezolva singură această chestiune, eu nu m-aș deplasa. Dacă preș. Chitirigă v-ar da adresele știute de dânsul prin Tulgheș, cu cele știute de dvs. în Corbu, ați putea rezolva această cercetare, ca să-mi trimiteți chestionarele completate la București, eu aș redacta aici conferința și aș aduce-o gata la sesiune (poate venind cu o zi înainte în Toplița, prin 1 iunie a.c.). Despre muzeu vom vorbi la întâlnirea noastră în Toplița. Aștept răspunsul dvs. pe carte poștală alăturată și eventual și un telefon de la bibliotecă, dimineața, la ora 8-8.30. Mulțumesc anticipat și aștept urgent răspunsul dvs.

Cu cele mai bune sentimente.

PS. Scumpa mea, abia după ce am întocmit aceste ultime chestionare mi-am dat seama de volumul de muncă ce-l necesită chestionarea problemelor ridicate, ca elemente tradiționale. O chestionare pe teren îți rezervă întotdeauna și surprize, adică nu găsești imediat informatorul dorit și adunarea de date este de multe ori împiedicată, fie că nu

Nu te pune cu nebunul și nu sta de vorbă cu prostul.

corespunde informatorul, fie că nu cunoaște tot ce trebuie să ne spună, fie că nu-l găsim acasă și trebuie căutat altul.

De aceea trebuie să știi că este o muncă anevoioasă, deși pare simplă la prima vedere. Apoi atenția încordată ca să ”nu-ți scape“ o anumită temă, ceea ce ar determina o revenire pe teren. Deci, gândește-te bine dacă reușești singură – ceea ce mie mi-ar conveni, căci este foarte greu să mă deplasez din București la Tulgheș (pentru o muncă pe care am făcut-o odată). Dar! Sunt gata să plec, dacă consideri că trebuie să lucrăm împreună. Știi că ai copii și familie de îngrijit și deplasarea nu o rezolvi într-o singură zi. Din partea mea pot să plec – deși cu mare greutate – dar depinde de hotărârea ce o iai. În ambele cazuri, ori vin, ori nu, trebuie să ai adunate toate adresele ciobanilor bătrâni, informatorii, atât din Tulgheș (dl. preș. Chitirigă), cât și din Corbu, pentru a nu pierde timpul în căutare. Cât mai multe adrese! Ca să fie de ales, căci nu-i găsești pe fiecare acasă sau nu sunt buni toți. Mai ne trebuie și fotografii, le vom face cu fotograficul din Tulgheș, care trebuie să fie disponibil, căci nu avem timp să așteptăm. De asemenea, e nevoie de găsit o cămașă de cioban neagră, o curea cu prâsnele, o pălărie cu lanțuri, o glugă, opincile originale cu care să îmbrăcăm un cioban și fotografiat. Vom proiecta aceste aspecte pe ecran, la conferință, care trebuie ilustrată cu imagini autentice. Fotografii le plătesc eu, numai să fie fotograficul. Deci, următoarea rugămintă:

1. Interesat în Tulgheș dacă mai există fotograficul care lucrează la cooperativă (de fotografi cu sediul în Tulgheș sau Miercurea Ciuc, am lucrat cu el în 1977, este bun).
2. De căutat adrese de informatori, pentru a merge la dată sigură, mai multe în Tulgheș și Corbu.
3. De interesat dacă se găsesc: **cămeșă neagră, pălărie cu lanțuri, curea cu prâsnele, glugă, opinci**, etc., ca să nu se piardă timpul în căutare, căci timpul scurt impune rapiditate în acțiune. Cu privire la bibliotecă, cred că poți obține un concediu oficial pentru o acțiune în cultură, care se va încadra în serviciu însuși. Grijă mea sunt copiii și familia, pe care va trebui să-i lași singuri pe timpul terenului. Dacă însă obții **adresele și sursele de informare înainte**, vei realiza o mare economie de timp. Aștept telefonul cât mai curând. Ieșirea pe teren va fi la începutul lui mai, dar până atunci pregătirea terenului are mare importanță. Cu ocazia chestionării vom putea lucra și pentru achizițiile

de masă
Să cununi multe mniresă
Să porți pene de păun
Să botezi și să cununi.

*De la Livia Coza, 23 de ani,
Sârbi, 1975*

A. 75

Închinatu la mnire

Crai noi,
Închinai-i dumnitale
Dumnezău te ducă-n Rai
Cu tăt neamu cătu-l-ai
Cu mnireasa lângă tine
Că de mult ați trăit bine
Numa nu v-o știut nime.

*De la Livia Coza, 23 de ani,
Sârbi, 1975*

Cu răbdare trece orice năcaz.

Colecția GHEORGHE MAN

Trad. RALUCA VIDA

A. 76

M-o blestemat măicuța
 Seara și dimineața
 Peste noapte tot așa
 Să mă clatin ca frunza.
 Frunza se clatină-n soare
 Eu mă clatin pe picioare
 Frunza se clatină-n vânt
 Eu mî clatin pe pământ
 Rău maică m-ai blestemat
 Să n-am somn noaptea în pat
 Și m-ai blestemat cu foc
 Să n-am în lume noroc

Oh, my mummy has cursed
 me
 From morning to dusk
 And all night long as well
 So that I might shiver like the

destinate muzeului, eu având multe adrese bune. Și acum iartă-mi adresarea mea cu d-ta și nu cu d-voastră, dar în ”focul grabei“ mi-am dat drumul fără controlul formalității și am acționat după sentimentul și instinctul meu de bunică, căci poți să-mi fii nepoată, la vârsta mea de 87 ani. Deci, draga mea, primește această relație, care este legată și de sentimentele mele de ”drag“ pe care ți le port.

Cu dragoste, Elena Secoșan.

București, 21.IV.1988

Scumpă doamnă Doltea,

Am primit scrisoarea, care s-a încrucișat cu scrisoarea mea, expediată cu câteva zile din București.

Draga mea, mi-ai trimis un chestionar ca de etnograf și primește, te rog, felicitările mele. Mă bucur pentru colaborarea noastră în viitor, dat fiind înțelegerea pe care o dovedești pentru cercetarea etnografică. În urma acestui chestionar, cred că nu mai este nevoie să mă deplasez la Toplița; am însă rugămintea să-mi faci unele completări la chestionarul realizat, privind ultimele chestionare **pe care le-am trimis cu referire la elementele tradiționale în îmbrăcămintea ciobanilor**, pe care le mai înșir: **Pălăria cu lanțuri**; am înțeles că se poartă 3 rânduri, dar eu am impresia că se pun mai multe rânduri, după starea de bogăție. S-ar putea să mă înșel, însă e bine să mai întreb.

Notă! Dacă e posibil să se chestioneze și alt cioban bătrân. Acesta, Răpan Toader, este foarte bun – familie de ciobani! – dar legea etnografiei cere mai mulți informatori la aceeași temă. S-ar putea să-i scape la unul un aspect, astfel că se completează cu al doilea informator. De aceea, te rog mult, apelează la unul bătrân (poate în Corbu), cu întrebări suplimentare. Rog a folosi ultimele chestionare.

La pălărie, următoarele întrebări sunt importante:

- De când se poartă lanțuri? În câte rânduri?
- De unde a venit acest obicei?
- Pentru ce l-au păstrat ciobanii după ce l-au părăsit țărani din sat? Are o semnificație?

Cu privire la cămașă, este foarte bine cum ai lucrat. Important este că ai descoperit unele elemente interesante și anume: că este făcută și din **in**, căci în această zonă se cultiva înainte și **inul**, ca și în zonele vecine Nemțului și Bucovina, astăzi este părăsit inul în mare parte aici. De

Dacă ai suit munca-n pat, doarme și câștigul.

asemenea, croiala în 3 clini, pe o parte este caracteristică acestei zone, care se întinde până la Oituz, inclusiv ceangăii din Ghimeș, care sunt o eclatantă dovadă a preluărilor de forme de viață de la români, dacă nu vor fi și ei de origine română!

Completări la cămașă: cu privire la vopsit – uns cu unt – rog rețete, mai precis: se unge numai cu unt, sau și cu funingine? Din ce devine cămașa neagră (din murdăria lipită pe pânza unsă cu unt)? Eu știam din copilărie (sunt și eu din Ardeal, din Năsăud de origine de țărani din Sângeorz-Băi pe Someș) că se unge cămașa cu unt amestecat încă cu ceva, ca să devină impermeabilă, dar poate că greșesc. În orice caz, rog chestionarea și celui de-al doilea cioban bătrân. Interesează acest procedeu ca un **element caracteristic portului pastoral**. Mai interesează și dacă și izmenele le ung, sau numai cămașa? Mă interesează cioarecii din pănură, **până când s-au purtat albi? Și de ce au trecut la pănură neagră sau sură? Care este cauza pentru care unșul cu unt al cămășii - numai impermeabilitatea (la ploaie) sau și apărarea de paraziți (păduchi)?**

În ce se fierbe untul? Ce este țeava de buciniș?

Noi trebuie să prezentăm toate elementele caracteristice din zonă și cu menționarea cauzalității acestor fenomene; în etnografie este perpetuă întrebarea *pentru ce?, cum?*

Chimirul sau cureaua; aici interesează în mod deosebit **prâsnelele** sau **țintele**. Rog o descriere mai detaliată, cu o sumară schiță și dimensiuni. Dacă se găsesc ținte din acestea în zona Topliței (are T. Râpan?). Rog a urmări chestionarul ultim (trimis înainte cu câteva zile). Cu privire la ținte: **De când se poartă? Pentru ce se poartă? Pentru ce** le-au părăsit țărani și le păstrează ciobanii? **Ce semnificație au? Unde se mai poartă împrejur? Ce reprezintă țintele** pentru ciobani sub raport social: le poartă de fală? Numai cei bogați? Numai tinerii? Cine le face? De unde le procură? În general, de unde a venit acest obicei? **Ce rol au țintele** în portul ciobanilor, de decor, de superstiție, de apărarea sănătății?

Aceste elemente sunt cele mai interesante din portul ciobanilor și trebuie elucidate. De aceea rog multă insistență asupra acestora, căci vor constitui o parte importantă în conferință.

Dacă ciobanii mai au ținte sau curele cu ținte, rog să mi le împrumute pentru conferință, în orice caz e bine de consultat încă un cioban

leaves.

When they are woven by the sun
I feel I'm about to fall down
When they are woven by the wind
I really fall to the ground
Mom, your curse was too strong
Now I cannot sleep at night
Because you cursed me too bitterly
In order to

*My sweet mother cursed me
thrice
Every day and every night
Every time the dusk comes
by,
She told me to watch the
leaves
And to shiver just as they do*

*Each time the sun passes
through
She told me to rock like
them
When my love is oh so blue
She was mad; let her be
damned
Cause she just won't let me
sleep
She was mad; 'cause of her
mood
Now my luck is gone for
good*

Dacă te iei după măgar, te duce la stână.

A. 77

Peste toate satele
 Îi senin ca laptele
 Numai peste satul meu
 Nu știu, ceață-i ori nor greu
 Ori dor de la badea meu
 Maică din cileghiul tău
 Eu am avut noroc mai rău
 Nu știu porcii l-au mâncat
 Ori Dumnezeu nu mi-a dat
 Ori maică m-ai blestemat
 Să n-am parte de-al meu sat

All over the countryside
 The sky is so very clear
 But my village sky is cloudy
 Or maybe it's foggy, I don't
 know
 Or maybe it's just my lover's
 woe
 Oh, mummy, because of you
 All I ever had was bad luck
 Maybe it's just that the pigs
 have eaten it all
 Or maybe God forgot to give
 it to me;
 But I think that your curse in
 fact reached me
 And now I'm far away from
 home.

bătrân.

Gluga: este un gen de capișon (cu partea din spate), adică ea întregă, lungă la spate. Compusă dintr-o foaie de pânură care se îndoaie la mijloc (și se unește pe linia de la spate) formându-se un capișon care se pune pe cap. Dacă această glugă se poartă în zonă. Descrierea ei.

În general, ce poartă ciobanii la ploaie?

Eu ți-am trimis chestionarele acestor elemente și te rog mult să faci o cercetare excesivă acestor piese caracteristice și cu Râpan, care este foarte bun, dar și încă cu un alt cioban. Descoperirea lui Râpan este foarte bună.

Rog câteva explicații:

Curelele la opinci din piele de bovină, cum se freacă cu cenușă? Și **pentru ce se freacă? De unde** a venit acest obicei?

Accesorii: fluier, trișcă, botă, toporaș, cuțit haiducesc. Rog descrierea lor. Cu ce se deosebește fluierul de trișcă? Când se cântă cu fluier și când cu trișcă? Cine le face? Sunt meșteri speciali?

Ar fi mare lucru să încerci și la Corbu. Cred că domnul Chitirigă îți acordă deplasarea. Scumpa mea, închei cu grabă. Încă o dată felicitări și multe mulțumiri pentru rezultatele bune. Dacă rezolvi și aceste probleme de amănunte, este minunat. Eu nu mai trebuie să merg, ci voi veni la festival cu o zi înainte, la 1 iunie, ca să punem la punct ultimele finisări. Voi veni cu trenul de 6 p.m., la 31 mai și trag la hotel.

În orice caz, rog hainele lui Râpan sau vine el personal îmbrăcat în cioban la sesiune, ceea ce ar fi minunat. Rog pe T. Râpan să pregătească hainele (cămașa unsă) pentru sesiune. Îl vom fotografia. Întreb dacă are cămașa unsă cu unt, dacă are pălărie cu lanțuri și, în special, dacă are **curea cu ținte** sau prâsnele, ceea ce este elementul principal. Trebuie să găsim aceste piese prin zonă.

Rog mult un răspuns la aceste probleme, însă eu cred că nu mai este nevoie să plec în cercetare pentru conferință, odată ce ai obținut rezultate atât de bune. Scumpa mea, încă aceste 4 chestionare. Și gata! Restul voi redacta eu și vom avea o comunicare foarte bună. Am scris la Comitetul de cultură din Miercurea că suntem noi două autoare în colaborare, fapt ce trebuie să apară în catalogul festivalului.

Pentru muzeu voi ține sfat cu d-na vicepreședintă Cotfas, un om de bine și foarte capabilă. Pe urmă vin să vă ajut; sunt multe lucruri de rezolvat, dar în primul rând achizițiile etnografice. Deocamdată e bine să adunăm

adrese unde se găsesc obiecte etnografice, de la plug până la costume.

Și acum închei cu mulțumiri și distinse salutări d-lui Doltea.

Cu drag și prietenie, Elena Secoșan.

București, 10.V, 88

Scumpă Doamnă Doltea, am primit scrisoarea și mă grăbesc să-ți mulțumesc cu ce am la îndemână. Sunt bune datele ce-mi dai, dar mai bune sunt a lui Râpea, acestea însă vor completa pe cele spuse de Râpea. Voi lucra, cu toate acestea, cu ceea ce îmi amintesc din notele pierdute și plus cu datele din Năsăud-Maramureș și unele din Neamț, care vor întregi - ca vecini - informarea, dat fiind că în etnografie zonele vecine au mare pondere. Îți mulțumesc, lucrezi bine, cu intelect și cu suflet și ne înțelegem foarte bine. Vin în 31.V., seara, cu personalul din Brașov, la ora 6 p.m., dar dacă nu prind acest personal în Brașov, vin cu altul în jurul orei 8 p.m. (așa cred). Voi telefona, cu rugămintea pentru reținere de cameră la hotel, unde ajung de la gară. În ziua de 1.VI. aș vrea să lucrăm puțin, 1-2 ore, cât vei fi liberă. Avem nevoie urgent de **hainele ciobănești**. Dacă le are Râpan, aș vrea să se îmbrace! Sper să aduc și fotografiile, așa că ne trebuie un aparat de proiectare cu ecran. Dar hainele unui cioban cu cămașa neagră sunt absolut necesare, în special **chimirul cu ținte**. Și **ținte**, oricâte găsești, sunt bune pentru demonstrație. Să caute directorul de cămin **ținte, chimire, pălărie cu lanțuri** (s-au purtat!). Telefoane la Tulgheș, Corbu, Bilbor!

Sărutări, Secoșan

București, 23.V. 1988

Iubită Doamnă Doltea,

Înainte cu cinci minute am pus receptorul în furca telefonului, după convorbirea ce am avut-o împreună. Repet și în scris că nu găsesc fotografii reprezentative pentru comunicarea noastră, cu pălării cu lanțuri, cu cămașă unsă (dacă se poartă neagră), cu chimirul cu ținte de aramă, opincile respective (nu din cauciuc) și alte accesorii, ca fluier

*All over the countryside
The sky is so very clear
Only over my poor head
There's cloudy or foggy
instead*

*Maybe my love's woe has
spread*

*Since my mother's curse
reached me*

*My lucky star's nowhere to
be seen*

*The pigs might have eaten it
all*

*Or God made it just too
small*

*Still, I think my mother's
curse*

*Made me leave my land and
love.*

A. 78

Auzi, mamă, păsările
Cum îmi cântă patimile
Păsăruță, păsăruță
Du-te în pădure, te culcă
Du-te-n pădure-n părau
Nu sta tot pe capul meu
Și-mi cântă tot de noroc rău
Oi prinde-a te blăstăma
Să-ți pice penele tale

Listen, mother, to the birds
As they sing my woes
Little birdie, little birdie
Go into the woods, go to
sleep
Go into the woods to the

Bagă de samă la tăți căinii care te înconjoară.

streamlet
 Don't linger on my head /
 hang around
 While singing only of bad
 luck
 Oh, if only could I catch you
 so as to curse you
 Then all your feathers will
 disappear.

*Listen oh my, to the birdies
 As they wash away my woes
 Little bird, oh, little birdie,
 Go into the woods and sleep
 Go into the woods and drink
 From the tiny, little stream
 Do not hang around my head
 Singing of my old bad luck
 Oh, if only I could curse thee
 Then thy quills will just desert
 thee.*

A. 79

Bate ceasu-n miezul nopții
 Și dorm oamenii cu toții
 Numa' cei fără noroc
 Nu pot adormi deloc
 Numai cei care duc dor
 Nu pot dormi binișor
 (bădișor)

(De la Maria Gherheș, 18 ani)

The clock strikes at midnight
 And everybody's asleep

(trișcă), bucium, pungă din piele pentru tutun etc. De aceea îți trimit și scrisoarea aceasta, căci ceea ce este scris se înregistrează mai bine, cu rugămintea să avem aceste lucruri la conferință. Ideal ar fi, și cred că se va realiza, ca să îmbrăcăm un bărbat în aceste haine, care să fie prezent lângă noi atunci când vom avea nevoie să demonstrăm cele spuse și prin prezentarea ”pe viu“ a costumului.

Rugămintea mea: să fii drăguță și să asiguri această prezentare cu următoarele piese (repet), care să fie originare și în cea mai bună stare posibilă: **pălăria** cu lanțuri, cât mai multe (dar și trei e bine, dacă nu se găsește cu mai multe) - **cămașă** unsă, dacă se poate să fie neagră sau înnegrită de purtare - **ciocareci** sau ismene. **Chimirul cu ținte** în număr cât mai mare (de obicei 10-12 bucăți), acesta este piesa principală și specifică (cu țintele!!). În fine, un **suman** cu glugă (ca un capișon, prins în gulerul umărului), dar e bun și cojocul, numai să fie - accesorii ca fluiere, dar mai ales buciumul să-l aibă, pungă etc.

Mai este un detaliu ”de regie“: e bine să îmbrăcăm pe cineva și acest bărbat trebuie găsit din vreme, să fie reprezentativ, ”cioban“ (nu un domn!), să fie potrivit **ca statură la măsura hainelor**, pe care le vom folosi și să fie **liber** în ziua aceea, a sesiunii. Le spun toate acestea dată fiind îndelungata mea experiență. Mi s-a întâmplat odată un caz când am avut hainele și omul, dar nu s-a potrivit ca mărime. Persoana trebuie să o avem îmbrăcată în sală, căci nu știm când ne vine rândul, căci nu totdeauna se respectă după program.

În cazul că poți singură să rezolvi aceste deziderate, eu nu aș veni decât în seara de 1 iunie, ora 6.00, când sper să ne putem vedea pentru câteva minute sau să ne vorbim la telefon (de la hotel). Te rog mult, expediază-mi o carte poștală sau cheamă-mă la telefon de la bibliotecă. Eu, în orice caz, îți telefonez înainte de plecarea mea spre Toplița, seara, ca de obicei. Deci rămâne ca, dacă poți rezolva problema costumului singură și a persoanei care să-l îmbrace, eu aș veni numai în ziua de 1 iunie seara și înainte voi telefona.

Aștept avizul d-tale, ce este mai bine să fac.

**Cu drag și prietenie,
 Elena Secoșan**

*București, 7.VI. 1988**Scumpă Natalia și iubite domnule Doltea,*

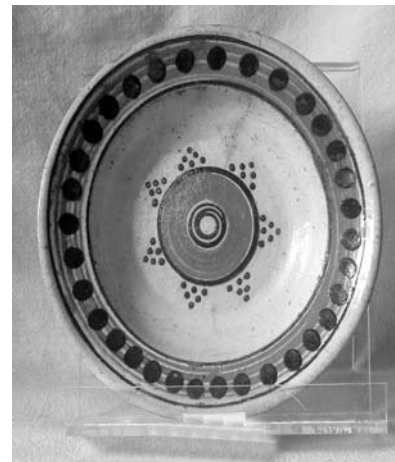
În tren am avut timp să comentez - cu mintea și cu sufletul - acest minunat festival al Topliței, "Miorița". Nu vreau să trec la felicitări banale și vă spun în vorbe simple că "a fost un lucru bine făcut" și că a fost uimitor cum toți intelectualii ați dat "mână la mână" să ajutați bunul mers al acestei manifestări. Noi, "rengații", acei fugiți de acasă în capitală, am avut complexe de inferioritate în fața acestei monumentale acțiuni - cu un profund sens național - în care d-voastră, cu drepturi câștigate, v-ați desfășurat în deplină convingere, înțelepciune și excepțional bun-simț. Am ajuns acasă și nu ne-am găsit locul, căci locul nostru era pierdut demult.

Vă mulțumesc pentru aceste zile frumoase.

1. Și acum să trecem la "ordinea de zi". Comunicarea cu autorii E. Secoșan și N. Doltea am trimis-o d-nei Cotfas, care mi-a cerut-o să o dactilografieze, cu rugămintea ca să vă dea d-voastră un exemplar și unul să mi-l trimită mie, împreună cu originalul scris de mână. Am propus, de asemenea, ca toate comunicările să fie publicate într-o broșură sau într-un periodic al Comitetului sau al muzeului (așa cum fac de ex. și alte județe). Este trist că până acum nu s-a publicat nimic din 6 festivaluri ale "Mioriței", material din care se putea realiza o arhivă, dar și o serie de publicații pe tema respectivă.

2. Am promis d-nei Cotfas un articol asupra expoziției cu lucrările copiilor (de la Casa de cultură) și poate și cu referire la festival. Pentru aceasta aș avea nevoie de numele pictoriței care a instruit copiii și calitatea ei oficială. Vă rog mult să-mi scrieți aceste date. În cazul că m-aș referi și la festival, eu nu mai am ultima situație a premiaților, dat fiind faptul că după deliberările noastre (a juriului) s-a intervenit și **s-au făcut schimbări** esențiale, așa că v-aș fi recunoscătoare să primesc lista premiaților în ultima formă. Nu mă interesează instituția premiului, ci numai persoana premiată și eventual ierarhia de la premiul I la mențiuni.

3. În problema Muzeului, vreau să vă atenționez că mi-a arătat d-na Elisabeta Bogoși 2 catrințe autentice din zona Toplița, cu "trupul" vânător (sau negru) și "tureacul" (partea de jos) ornamentată cu dungi orizontale în motive florale (repetate în linie). Aceste exemplare

Only the unlucky ones
They just cannot sleep at all /
All asleep they cannot fall
Only those who miss some-
body / miss their love
They just cannot sleep too
well.

(From Maria Ghergheș, 18
years old)

*When the hour strikes at
midnight
Everybody's far asleep
Only the unlucky ones
Cannot find their dreams so
deep
Only those who miss their
love
Cannot find their longed for
sleep.
(From Maria Ghergheș, 18
years old)*

A. 80

Ai de grijă, cucule
Că te-or prinde fetele
Și ți-or smulge penele.
Că tu le-ai cântat cu foc
Da' nu le-ai adus noroc

(De la Măricuța Bizău,
65 ani)

Oh, you cuckoo, take good
care
Lest the maidens might catch
you

And if they do, they'll pull
out your feathers
'Cause even though you sang
all day long
You didn't bring them any
luck.

(From Măricuța Bizău,
65 years old)

Oh, you cuckoo, take good
care
Lest the maidens might catch
you
They'll pull your quills out, if
they do.
Their good luck flew right
away
'Cause you sang to them all
day.

Colecția GEORGETA CUDRICI

Bocete din Țara Oașului

A. 81

După tată

„Bunuleoru mneu tătucă.
Ioi, de tre zâle stai în casă
Ioi, nici ceri apă, nici mâncare
Ioi, bunuleoru mnieu găzducă,
Păcatu-i să putrădești
După cât de bunu' ești
Păcatu-i de-a tău căpuț
Su perină de lutuț.“

trebuie achiziționate pentru muzeu, cât mai repede, să nu se piardă! O catrință mai veche de același tip o are d-na Roman, specialistă în cusături (o știe Sandu Ionași), ar fi bine să o achiziționați și pe aceasta.

Pe ulița la deal, spre complexul sportiv, este o bătrână, doamna Braic, mama unei profesoare care a decedat; aici se găsește o fotografie a mamei bătrânei în același costum tipic local. Achiziția acestei fotografii ar fi un început pentru arhiva documentară a muzeului.

Cu privire la aceste lucruri este interesată și d-na Cotfas, care intenționează să orienteze reproducerea costumelor pentru echipe, la tipul autentic de Toplița, și nu cu fotă și cămașă cu altiță de Moldova. În concluzie, trebuie ”prinse“ aceste documente (catrințele și fotografia), care vor servi ca model. Eu aș mai sugera ca, pe baza acestor catrințe, să încercați și o cercetare **ocazional**, fiindcă eu am speranța că aceste catrințe, de asemenea, și brâie și birnețe se mai găsesc la oameni, fie în Toplița, fie pe Valea Bistricioarei. În expunerea Muzeului, portul popular trebuie etalat într-o periodicizare istorică cu cele mai vechi forme care aparțin tipului transilvănean, până în prezent, când ne-am contaminat de costumul moldovenesc. În expoziția festi valului a fost o cămașă de Voșlobeni (spunea Sandu) foarte bună, care trebuie de asemenea achiziționată, dat fiind că voșlobenii păstrează, mai mult ca în altă parte, elemente autentice. Tot în expoziție au fost 2 ștergare în ițe (3 ițe și 5 ițe), foarte bune și acestea.

Păreră mea, că pe parcurs trebuie depistat materialul de muzeu, ca atunci când se va începe achiziția, să se meargă pe terenul pregătit, fără pierdere de vreme. Ar trebui întocmită o listă de adrese cu mențiunea obiectelor autentice, fie costume, fie covoare, șterguri, lemn, metal, arhitectură, rechizite de obiceiuri etc., căci în cursul achizițiilor nu mai ai timp ca să descoperi materialul. Eu am bune adrese din Corbu, Tulgheș și Bilbor. La Voșlobeni ne poate ajuta familia doamnei care este căsătorită cu un profesor (cred moldovean) și care se ocupă cu istoricul zonei. Doamna este din Voșlobeni, am fost în casa părinților ei. În fond, d-voastră, cu relațiile colegiale ce aveți, vă este posibilă această depistare, pe care o faceți ocazional (nu cu o muncă obositoare, rapidă). Se fac depistări și prin elevii școlii.

4. O altă problemă este o carte cu tema ”*Ornamentica și tehnica cusăturilor și țesăturilor populare din județul Harghita*“, în care va fi prezentată - pe tipuri specifice - întreaga ornamentică a costumului

popular (motive, compoziții, stil etc.) și toate punctele de cusătură existente în județ, grupate pe categorii. De asemenea, și toate sistemele de țesătură, atât ale pieselor de port, cât și ale covoarelor și țesăturilor de casă. Este o lucrare de mare volum și cu ilustrația respectivă, care va implica fotografii și grafică, va deveni o lucrare de referință unică. Propriu-zis, am început-o cu Kardaluș, înainte cu doi ani, fără a delimita colaboratorii, dar ne-am oprit, tocmai în lipsa oamenilor competenți (și din alte lipsuri, legate de fonduri). Din partea mea, am trimis chestionare de cercetări pe teren, fără însă să obțin un rezultat cert, dat fiind că nu am găsit în nici un loc persoane cu o responsabilitate. Lucrarea fiind proiectată pentru tot județul, inclusiv secuii, condiționează o muncă uriașă și cere a fi fragmentată în mai multe capitole (sau – eventual - volume), distribuite pe zone. Nu aș putea spune astăzi dacă este bine să separăm secuii de români sau să tratăm diversele domenii împreună, secuii cu românii. Cert este însă că românii sunt incomparabil mai bogați în arta textilelor decât secuii și cartea, în mod firesc, va trage înspre români, dar va oglindi realitatea. Din această cauză am propus ca partea secuilor să fie elaborată de un colectiv secuiesc (pentru a nu ni se reproșa o ostilitate), iar cea românească de un colectiv românesc, care va scoate fără ostentație bogăția artei textile românești, incomparabil mai prețioasă. Și acum, direct la întrebare, dacă vrei, Natalia, să colaborezi cu mine la această lucrare? elaborată de 4 autori: Secoșan (care coordonează cartea și partea secuilor) - iartă-mi înfăietatea, dar așa cere economia cărții - N. Doltea, I. Kardaluș și a 4-a persoană pentru secui. Vom avea un fotograf, un tehnico-grafician și nenumărate femei, care vor coase modele. Dar acum închei și aștept răspunsul d-voastră.

Cu mult drag și bună prietenie,

Elena Secoșan

Chestionar de teren cu privire la unele elemente tradiționale din vestimentația pastorală

Lanțurile de pe pălărie

1. **De când** poartă ciobanii lanțuri pe pălărie și **câte rânduri**?
2. **Pentru ce poartă** aceste lanțuri?
3. **Cine le mai poartă**, în afară de ciobani? (și baciul?)
4. S-au purtat înainte vreme și **de țărani din sat**?

Boala din fire n-are leuire.

A.82

După soț

„Uă, măi Iua, hainile tale,
N-or si prăjite la soare,
Numa-n pământ la răcoare
Cântați-vă clopotele
Că io nu mă pot de jăle
Ua, bunuleoru' mnieu
găzducă
Când a si mai pe-a sărucă,
Țăpă-te pân-acăsucă
Să vezi puii cum să culcă
Ua, bunuleoru' mnieu
găzducă
Când îi ieși din odor
Lasă-ne un pt'ic de dor
Su' poalile pomn'ilor
Noi de poamn'i om scutura
Cu doru' ne-om stâmpăra.
Ua bunuleoru' mnieu tătucă
Când pruncu'm-a întreba:
Mamă, unde îi tata?
Da' io Doamn'e ce m-oi fa?
Nu știu cum m-oi stâmpăra,
Când or străga pe tata.
Ua, bunuleoru' mnieu bărbat,
Șohan nu m-ai supărat
Numa' tăt m-ai mângăiat;
Șohan nu m-ai suduit,
Numa' mândru' mn' i-ai
grăit.
Ua, mă' Iuo, și mă Iuo,
Oare unde te-ai gătat,
La biserică o-n sat?

Ua, bunulioru' mn'eu
bărbat,
Ia, te scoală preteni,
Să zii, să grăiești cu ii,
C-o zânit ca să te vadă
Și tu nu-i mai bagi în seamă.
Până-i lume, n-am gândit
Că te-oi ave de jălit.
Mă, bunuleoru' mneu bărbat
Cu păruțu tău pi spate
O lună și giumatate.

(Informator: Maria Frățilă, 30
de ani, sat Trip)

A. 83

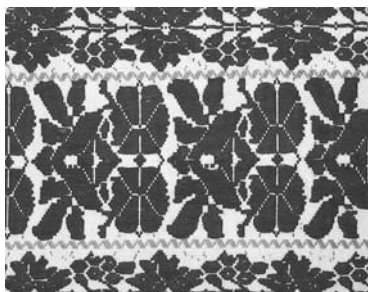
După mamă

Bunuleoara me mămucă,
Nu te duce de-acăsucă,
A mă lăsa sângurucă
Lasă-ț' mânăurile acasă
Că-i păcat să putrezască.
Bunuleoara me mămucă,
Uă, nu te poci, mamă cânta,
După cum ai merita
Uă, bunuleoara me mămucă,
Când îi ieși din odor
Lasă-ne un pt'ic de dor
Pe crengile pomn'ilor
Ua, bunuleoara me mămucă,
Lăsatu-ne-ai stăinat'
Și de mama-îndepărtat'
Uă, bunuleoara me mămucă
Când a si duminica
Mamă, cine ne-a gata?
Ua, bunuleoara me mămucă,
Ua, nu știu pruncii răsplăti
Până-n lume-i trăi.

(Informator Valeria Marița, 38
de ani, sat Moșeni)

Foto Colectia

FELICIAN SĂTEANU

5. În ce sate s-au purtat?
6. Le poartă și **copiii** sau numai **oamenii mari** și la ce vârstă?
7. Se purtau și **la sărbători** și **la lucru**?
8. Le purtau și **săracii** și **bogații**? Era un semn de distincție?
9. Erau considerate **ca o găteală**? Sau erau legate de o credință?
10. Aveau o **semnificație** aceste lanțuri (magie, deochi, superstiție)?
11. De unde **le procurau**?
12. **Cine le făcea** - meșteri din sat, țigani?
13. Din **ce materiale** le făceau și cu **ce unelte**?
14. De când le poartă **numai ciobanii**?
15. Este o **mare fală** la ciobani să poarte lanțuri pe pălărie?
16. Care este **originea** acestor lanțuri, de unde au venit?
17. Cum se numesc în grai local (zale?!)
18. Cum se numește sârma din care sunt făcute (drot?!)?

Prâsnele de pe curea

1. De când poartă ciobanii prâsnele pe curea?
2. De ce le poartă? (de fală?, de credință?, de superstiție?)
3. De ce le poartă numai ciobanii? Și nu și oamenii din sat?
4. De când nu le poartă oamenii din sat? De ce le-au părăsit?
5. Toți ciobanii poartă prâsnele, sau numai cei făloși?
6. Câte prâsnele poartă pe o curea?
7. Descrierea prâsnelului, cu denumiri locale ale ornamentului.
8. Cum sunt prinse aceste prâsnele pe curea (chimir)?
9. De unde a venit acest obicei cu prâsnele?
10. În ce zone se mai poartă aceste prâsnele?
11. Se poartă și în Moldova sau Bucovina? Secuiei?
12. De unde s-au procurat?
13. Cine le-a făcut? Meșteri din sat sau țigani?
14. Cum le-a făcut, care este procedeul tehnic?
- turnate din aramă topită în forme?
- cum au fost decorate? Cu ce procedee / unelte?
- cum se numesc local procedeele / uneltele?
15. Se mai găsesc ciobani cu prâsnele azi?
16. Care este aria de răspândire a acestor prâsnele pe curea? În împrejurimi? Le poartă numai ciobanii? De ce numai ciobanii?
Rog la fiecare element: obiect, formă, ornament, material, tehnică etc.,

Boală lungă, moarte sigură.

a se da **denumirea locală**. Este foarte importantă terminologia locală.

Vopsitul în negru al cămășii ciobanilor

1. **De ce vopsesc** ciobanii cămășile în negru?
2. **De când** este acest obicei?
3. **În care zone** se mai negresc cămășile? Unde se poartă?
4. **Cum se numesc** aceste cămăși înnegrite?
5. Le poartă **numai ciobanii**, sau și baciul?
6. Se înnegresc **numai cămășile** sau și izmenele?
7. Se **poartă cioareci** din pănură? Se înnegresc și aceștia?
8. **Cum se înnegresc** cămășile, cu ce? Rețeta procedurii.
9. **Cine** le înnegrește?
10. **Cât se poartă** o cămașă înnegrită? Se spală?
11. Ce **concepție** au despre acest obicei de a purta cămașa înnegrită la oi? Este **numai de ordin practic** sau are la bază și **o credință, o superstiție**? Care e **atitudinea** ciobanilor față de **curățenie** (igienă), privind portul acestei cămăși pe care nu o spală?

Pălăria ciobănească

1. **De ce o întăresc? Cu ce o ung?** Cum **o prepară**?
 2. **De când** este acest obicei? **Unde** se mai poartă?
 3. **De ce poartă** pălării așa mari? De unde le procură?
 4. **Este o fală pentru cioban să aibă pălărie mare și întărită?** Care sunt muncitorii pastoralii? Ciobanii, baciul? Care sunt categoriile și ierarhia? (șeful stâncii, subalterni etc.)
- Rog denumiri locale la fiecare element, cum se numește local?

Gluga ciobănească (denumirea locală)

1. Cine poartă glugă?
2. Oamenii din sat poartă glugă?
3. Care este părerea ciobanilor? Este practică? Pentru ce o poartă? La ce servește?
4. De când se poartă gluga?
5. În ce zone se mai poartă?
6. Cine o face? Femeile din sat?
7. Din ce material? Cum o țese?
8. Descrierea glugii: din câte foi este făcută? Cum se numește partea de sus, conică? Ce ornament are? Sus și jos, la tiv? Are ciucuri jos?

Alte bocete din Oaș

A. 84

După copii

Țucă-te mama, Văsică,
Cum mă lași tu sângurucă?
Țucă-te mama, Văsică
Hai la mama în brățucă,
Că io te-oi griji biniucă.
Mâncc-te amaru, ciumā,
Cum ai intrat în grădină
Și-ai rupt struțu' din fereastă
Și ruguțu' de pe masă.
O, bunuțu' mnieu mămuchii,
Da' scoală-te și nu mai me',
Că mamuța-i aice'
Și rămâne sângure'.
Scutură stegar steagu,
Că doară nuntă-i amu.
Mirele-i cam mititel,
Trăbă cântat după el;
O, bunuțu meu puiiț,
Rău ți s-a-uscat gura
De duminică seara.
O, bunuțu' mamii pui,
Tu nu ești a nimănu.
O, bunuțu mămuchii
Spune drept ș'adevărat
Pe cine te-ai supărat?
Pe tată-tău, o pe mine
Pân'ce nu te-am grijit bine?
Țucă-te mama, Văsică,
Mama ț-o făcut colaci,

Nu ț-a crește boi și vaci
 Și nici oi cu țurgalauă
 Nici boi la gât cu ceangauă.
 Colacii de la nănași
 Ți i-oi da peste salaș,
 Colaci de cununie
 Ți i-oi pune-n prosățâie.
 Bucură-te, temeteu,
 Mândră floare ț-aduc eu,
 N-o aduc să înflorească
 Ci o-aduc să putrăzască,
 Și de are mămuca
 De prunci plină căsuca,
 Pe tine nu te-a știmba,
 Dip'tată lumea asta.
 Bunulucu' mamii prunc,
 Hai cu mine acăsuc,
 Nu păzi la-nmormântat,
 Că de-acolo nu-i de scăpat.
 Scoală-te, pruncu' mamii,
 Scoală-te, nu mai dormi.

(Informator Ana Berinde,
 60 ani, 1960)

Cum se numesc ațele din lână cu care se leagă gluga? Cum se numesc ornamentele? Cum sunt făcute, alese în stative? Ce colorit are?

9. Cum este prețuită gluga de către ciobani, numai din considerente practice sau și din orgoliu, ca fală?
10. Se poartă gluga și la biserică?
11. Azi o poartă și ciobanii tineri sau numai bătrânii?
12. Dimensiunile glugii (lungimea și lățimea).

Traistă

Dacă poartă și traistă, descrierea, tehnica de confecționare.

Rog **denumiri locale**, la toate elementele din chestionar, mai ales la descriere și tehnica de lucru.

Chestionar de teren

1. Care sunt funcțiile în viața pastorală?
 - a. ciobani ("păcurari")? baci? etc.
2. Cum sunt îmbrăcați?
 - a. cămașă? cioareci (izmene)? pălărie? curea?
 - b. suman? glugă? pieptar? opinci? obiele?
3. Dacă este o diferență între îmbrăcămintea obișnuită a locului **țărănească** și între îmbrăcămintea **ciobănească**?
 Dacă este o diferență între îmbrăcămintea ciobanilor și cea a bacilor?
4. Descrierea fiecărei piese de port:

Cămașa:

Croiăla și cum se numește această formă de cămașă?

Cât este de lungă? Mânecele slobode sau cu pumnași?

Din ce pânză este țesută? Cânepă, in, bumbac?

Cum este înnegrită și unsă ca să nu treacă ploaia prin ea și să nu pătrundă paraziții (păduchii)?

Rețeta folosită pentru înnegrirea cămășii.

Cioarecii

Croiăla, din câte foi de pânură sunt făcuți?

Dacă se poartă din pânură albă sau neagră?

Pălăria

Forma (mică, mijlocie, mare?) Căpățâna rotundă?

Tivită pe margine cu o petea?

Are pe căpățână niște lanțuri din aramă?

Câte rânduri de lanțuri are?

Cine a făcut aceste lanțuri? Meșteri locali, cumpărate din târg?
Materialul? Istoricul obiceiului de a pune lanțuri pe pălărie.

a) De când se poartă?

b) De unde a venit acest obicei?

c) Pentru ce se poartă? (credință, farmece?) Dacă purtarea lanțurilor este legată de un obicei, credință, magie?

d) Lanțuri poartă numai tinerii sau și bătrânii?

e) Unde se mai poartă prin împrejurimi? Năsăud, Bucovina, Ghimeș (ceangăii), Neamț?

f) S-au purtat mai de demult aceste lanțuri pe pălărie și în portul țăranilor din sat?

g) De când le poartă numai ciobanii?

h) Cum sunt fixate aceste lanțuri pe pălărie?

Cureaua, chimirul**Descrierea:**

- este din 2 rânduri de piele?

- are buzunar în față?

- are o tivitură la marginea de sus?

- cu ce se încheie? Câte limbi și cataramă are?

- din ce piele este făcută?

- cum este ornamentată?

- cine a făcut-o? Cu ce unelte?

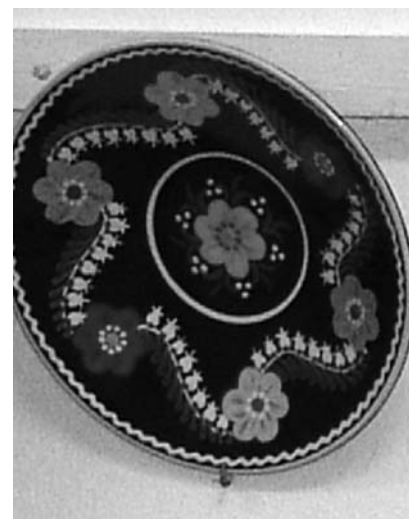
- au fost meșteri în sat?

- s-au cumpărat din târg? De unde veneau?

- se făceau pentru păstorit curele (chimire) speciale, sau la fel cu ale țăranilor din sat?

A. 85**După fată fecioară**

Țucă-te mama, Iri,
Ce nuntuță e aci,
Că vine popa acasă
Și mireasa-i după masă?
Țucă-te mama, Iri,
După cât de mândră ești
Îi păcat să putrăzăști.
Hăi Iri, hainele tale,
Nu li-i mai scoate la soare,
Numa-n pământ, la răcoare.
Mândra mării, Irine,
Întoarce-te și nu me',
Că noi nu te-om mai vede'.
De te-ntreabă cineva
De ce-i pălită fața

Spune-i c-o fo lung drumu'
Și ț-o pălit-o vântu'.
O, bunuță, draga me,
Înțale-te cu mama,
Că cu mult oi aștepta
Cu cină și cu lumină,
Și cu dor de la inimă.
Arz-o potica din sat
Că io cât m-am preumblat,
Leacu' nu ți l-am aflat,
Numa' spicu' grăului

În fundu' pământului.
O, lunuță miresuță,
Întoarce-te p-o lățuță,
Că și de te-oi strămtori,

Nu mi-i ponoslui.
 Hăi, Irincă tinere'
 Scoală-te și holteie'!
 Nici cu gându n-am gândit
 Pă cine am de jălit,
 Nici cu visu' n-am visat,
 Pă cine am de cântat.
 Rău mă doare, Irinea,
 Când îi văd tinerețea
 Tinerețea vestejită
 Și cu fața puhărită.
 Mărie, mamă, Mări,
 Mult ai zburat ca mierla
 Putrezî-i ca tina,
 Mult ai zburat ca cucu'
 Putrezî-i ca lutu'.
 Hăi, Măriucă, am gândit
 Că după tine-o zinit,
 Socrii cei mari cu cai.
 Da ei vin cu praporii.
 Hăi, bunuța, hăi Mări,
 Ia scoală-te și-ț' ale
 Dintre câț' is acole
 Că măt-ta nu te opre.
 Ori bunuța, hăi, Mări,

Despre țintele aplicate pe curea:

- De ce poartă ținte pe curea ciobanii? Au un rol practic, decorativ, rol magic?
- de când poartă țintele pe curea?
- de unde a venit acest obicei?
- cine a făcut aceste ținte? Unde?
- Din ce material, cu ce unelte, cum le-a ornamentat?
- Cum se numesc motivele ornamentale? Au o semnificație simbolică?
- Câte ținte se înșiră pe lungul curelei?
- Dacă aceste ținte s-au purtat și de țăranii din sat înainte vreme și de când le poartă numai ciobanii
- Le poartă și bătrânii sau numai tinerii ciobani, de fală?
- Cum sunt fixate țintele pe curea?
- Unde se mai poartă în împrejurimi?

Haine purtate deasupra: suman, glugă, cojoc

- Din ce materiale sunt făcute?
- Cum sunt ornamentele?
- Cine le-a făcut? Meșteri? În sat?
- Cumpărate de la târg?
- Gluga o poartă numai ciobanii sau și țăranii din sat?

Opincile

- Din ce piele sunt făcute?
- Care sunt ornamentele legate de formă și îmbrăcare (gurgui, nojițe etc.)
- Cum se numesc ațele sau curelușele cu care se leagă de picior?

O rugămintă:

Toate denumirile locale au mare importanță, astfel de notat la fiecare obiect orice detaliu (de formă, decor, simbol etc.) cu termenii locali populari.